

**คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย :
การเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาการและกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์**

*The desired university student characteristics :
A development and process of students' identity*

ระพีพันธ์ ฉายวิมล*

rapin@buu.ac.th

บทคัดย่อ

การส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษามี “คุณลักษณะที่พึงประสงค์” ทั้งทักษะความรู้ ทักษะชีวิตและจิตวิญญาณ มโนสำนึก ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและเป็นพลเมืองดีของประเทศ มีวิสัยทัศน์และกระบวนการคิดแบบสากล มีความตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นพลเมืองโลก และสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม เป็นนโยบายสำคัญของการจัดการศึกษาและกระบวนการบริหารของมหาวิทยาลัยที่จะต้องมุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพัฒนาการรู้จักตนเอง พัฒนาความสามารถในการกำกับควบคุมตนเอง การค้นพบและพัฒนาอัตลักษณ์นิสัยที่ดี หรือจุดแข็งของตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะ “การพัฒนาอัตลักษณ์ของนิสิตนักศึกษา” ตามช่วงระยะการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปีจนสำเร็จการศึกษา บทความนี้จะได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับการส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษามีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ กล่าวคือ (1) การเปลี่ยนแปลงตามช่วงวัยหรือการเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาการของนิสิตนักศึกษา (2) การพัฒนาอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ทางสังคมของนิสิตนักศึกษา และ(3) การจัดสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัยที่เหมาะสมต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ของนิสิต

คำสำคัญ : กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ การพัฒนานิสิตนักศึกษา

Abstarct

In order to develop university student characteristics in academic skills, life skills, and spirit and conscious mind, prouded to be Thais, broaden visions and global thinking, concern in duty and social responsibility as the members of the world, have a good way of life in the diverse culture, the university have to set the policy to facilitate university students to empower their knowing, self-regulation, recognition their strength. Thus, the process of

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

“the identity development” must be created. The university environment is significant for the identity developing , as a result, this paper aims to dicuss the important concern to support the university student characteristics are; 1) the development and process of the university students 2) the identity and social identity development of university students and 3) the management “university environment” to develop university students identities .

Keywords : process of identity development, university student development

บทนำ

กระบวนการจัดการศึกษาและบริหาร มหาวิทยาลัยในปัจจุบันกำลังก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 และการพัฒนานิสิตนักศึกษาเป็นภาระกิจที่จำเป็นและท้าทาย ซึ่งผู้บริหารมหาวิทยาลัยต้องกำหนดนโยบาย ส่งเสริมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตนักศึกษา” ที่มีลักษณะครอบคลุม การพัฒนาทั้งทักษะความรู้ ทักษะชีวิต และสามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งมหาวิทยาลัยในบทบาทสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนความหลากหลายทาง วิชาการ ความแตกต่างทางความคิด และความเป็น อิสระทางการเรียนรู้ผ่านกระบวนการต่างๆ ของ “*ความเป็นมหาวิทยาลัย*” เพื่อช่วยการพัฒนาคุณลักษณะและความรับผิดชอบทางสังคมให้เกิดขึ้นกับนิสิตนักศึกษา (Chickering 2010)

การเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยมีธรรมชาติของ พฤติกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งสร้างความท้าทายทางปัญญา เพื่อให้ นิสิตนักศึกษาเกิดการเรียนรู้จริง กลุ่มเล็ก และ รับผิดชอบต่อสังคมซึ่งส่งผลให้นิสิตนักศึกษาต้องมีการ ปรับตัวและกระบวนการใช้ชีวิตที่มีลักษณะแตกต่างจาก กระบวนการเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาหลายประการ เช่น นิสิตนักศึกษาต้องสร้างเครือข่ายทางสังคมใหม่ ต้องปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมชั้นเรียนและร่วมหอพัก ต้องตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ ต้องพยายามเข้าใจ ความคิดและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ท้าทายค่านิยมและ สมมุติฐานเดิมของตน ต้องวางแผนการเรียนรายวิชา

ต่าง ๆ และเริ่มมองตนเองในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของ สาขาวิชาการหรือวิชาชีพที่กำลังศึกษา และต้องมอง ไปในอนาคตว่าเมื่อตนเองสำเร็จการศึกษาแล้วก็ต้อง ตัดสินใจว่าตนเองต้องการจะทำงานประกอบอาชีพ หรือต้องการเรียนต่อในหลักสูตรที่สูงขึ้นระดับบัณฑิต ศึกษา และรวมทั้งต้องเตรียมปรับตัวเพื่อเผชิญกับ “*การเป็นผู้ใหญ่ในโลกแห่งความเป็นจริง*” ซึ่งมีลักษณะ และเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมการทำงานประกอบ อาชีพที่ซับซ้อนตามแต่ละบริบทของอาชีพ

ความท้าทายของสภาพแวดล้อมชีวิตวัยเรียน รู้ในมหาวิทยาลัยดังกล่าว ทำให้กระบวนการชีวิตของ นิสิตนักศึกษาต้องเผชิญทั้งความท้าทายทางปัญญา และการปฏิบัติตนในสังคมใหม่ที่มีลักษณะซับซ้อน แตกต่างกัน แม้ว่ามหาวิทยาลัยจะตระหนักดีว่า นิสิต นักศึกษาแต่ละคนมีความแตกต่างกัน แต่สิ่งที่สำคัญคือ มหาวิทยาลัยต้องมุ่งพยายามส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษา เหล่านั้นสร้างความเข้มแข็งและโดดเด่นให้กับตนเอง มีลักษณะแบบแผนของความคิด ความรู้สึก หรือ พฤติกรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการตระหนักรู้อัตลักษณ์แห่งตน ซึ่งจะช่วยให้ นิสิตนักศึกษารับรู้จุดแข็งเข้มแข็งของตน ปฏิบัติตนในการ เรียนรู้ได้อย่างเต็มความสามารถ พร้อมทั้งจะนำวิชา ความรู้ที่ได้ไปพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีความ ก้าวหน้า

บทความนี้ ผู้เขียนจะได้นำเสนอ ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย โดยมีประเด็นสำคัญคือ

(1) การเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาการของนิสิตนักศึกษา
(2) การพัฒนาอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ทางสังคมของ
นิสิตนักศึกษา และ (3) การจัดสภาพแวดล้อม“ความ
เป็นมหาวิทยาลัย” ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนา
นิสิตนักศึกษา ทั้งนี้ผู้เขียนหวังว่า บทความนี้จะทำให้
มหาวิทยาลัย และบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น อาจารย์
นักการศึกษา นักวิชาการ บุคลากรด้านกิจการนิสิต
นักศึกษา ผู้ปกครอง และสังคม มีความเข้าใจในเรื่อง
การพัฒนานิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยในศตวรรษที่ 21
โดยเฉพาะประเด็นการเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาการและ
กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ต่อไป

การเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาการของนิสิต นักศึกษา

ช่วงวัยชีวิตของนิสิตนักศึกษาเป็นระยะช่วง
วัยที่บุคคลกำลัง “ละทิ้งภาพของตนเองอย่างเป็นเด็ก”
เพื่อเข้าถึง “ภาพของตนเองอย่างเป็นผู้ใหญ่” สภาพ
ดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านสัมพันธภาพกับ
ผู้ใหญ่ กับเพื่อนร่วมวัย กับเพื่อนต่างเพศ และกับข้อ
กำหนดเงื่อนไขต่างๆ ตามบริบทของแต่ละสังคม ดัง
นั้นการที่นิสิตนักศึกษารับรู้ถึงอัตลักษณ์แห่งตนและมี
ทักษะความสามารถในการผสมผสานลักษณะเฉพาะ
ตนในแง่มุมต่าง ๆ ให้เข้ากันได้กับความเป็นจริงของ
ครอบครัว วัฒนธรรม ค่านิยมของสังคม ของกลุ่มเพื่อน
วัยเดียวกันจะทำให้ นิสิตนักศึกษาสามารถประสานอัต
ลักษณ์ของตนกับโครงสร้างของสังคมได้ ทำให้นิสิต
นักศึกษาเหล่านี้มีความเข้มแข็งอดทน เป็นตัวของตัว
เอง ตัดสินใจได้อย่างสมเหตุสมผล รู้สึกว่าตนมีคุณค่า
ซึ่งนำไปสู่การมีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม

Chickering (1969) และ Chickering and
Reisser (1993) นักการศึกษาชาวอเมริกาได้นำเสนอ
แบบจำลองทางทฤษฎี(theoretical model) ที่เน้น
ถึงจัดกลุ่มการเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาการของนิสิต
นักศึกษา ที่เรียกว่า ทฤษฎี “เจ็ดมิติหรือเส้นทาง

(7 vectors)” เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงเชิง
พัฒนาการของนิสิตนักศึกษา ที่กำลังเรียนในระดับ
มหาวิทยาลัย ซึ่งทฤษฎีนี้พิจารณาว่า “พัฒนาการ คือ
กระบวนการอันมีขั้นตอนซึ่งบุคคลใช้ในการดำเนิน
จัดการกับประสบการณ์ของตนเพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิง
คุณภาพของชีวิต” โดยทฤษฎีเจ็ดมิติหรือเส้นทางนี้มี
พื้นฐานความคิดเกี่ยวกับ “มิติหรือเส้นทาง (vectors)”
ว่าเป็นหลักการที่สามารถอธิบายแสดงลักษณะการ
เปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาการของนิสิตนักศึกษาได้ทั้ง
ทิศทาง (direction) และระดับของการเปลี่ยนแปลง
(magnitude) โดยที่การเปลี่ยนแปลงของแต่ละมิติหรือ
เส้นทางดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงใน
ลักษณะที่เป็นเส้นตรง แต่อาจมีลักษณะการเปลี่ยนแปลง
แบบสลับวนเป็นเกลียวก็ได้ในลักษณะสัมพันธ์เนื่องกัน
และมีผลกระทบต่อกัน ซึ่งแบบจำลองทางทฤษฎีดัง
กล่าวสามารถช่วยอธิบายพัฒนาการและช่วยให้มีความ
เข้าใจเกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดและพฤติกรรมของ
นิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งมีราย
ละเอียดในแต่ละมิติ ดังต่อไปนี้

มิติที่หนึ่ง : การพัฒนาสมรรถนะหรือความ
สามารถ (Developing Competence) เป็นลักษณะ
ที่นิสิตนักศึกษามีความเชื่อมั่นว่าตนเองมีสมรรถนะหรือ
ความสามารถที่จะเผชิญกับปัญหาต่างๆ และจะประสบ
ความสำเร็จตามที่มุ่งหวังไว้

Chickering (1969; 1993) แบ่งมิติด้าน
สมรรถนะหรือความสามารถ เป็นทักษะย่อย 3 ลักษณะ
คือ

1) ทักษะทางปัญญา (Intellectual skills)
เป็นลักษณะที่เกี่ยวกับทักษะการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับ
กระบวนการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัย และรวมถึงการ
พัฒนาความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ วิจารณ์และ
การแก้ปัญหา

2) ทักษะทางร่างกายและการปฏิบัติ (Physical and manual skills) เป็นลักษณะที่เกี่ยวกับกิจกรรมกีฬาและกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการตระหนักรู้ตนเองของนิสิตนักศึกษาว่า ช่วงวัยนี้ตนเองต้องรับผิดชอบในการดูแลสุขภาพและความสุขสบายของตนเองที่ไม่ใช่การพึ่งพาบิดามารดาตั้งเช่นในวัยเด็กอีกต่อไป

3) ทักษะทางสังคมและการปฏิสัมพันธ์ (Social and interpersonal skills) เป็นลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งเกี่ยวกับทักษะการสื่อสารทักษะในการเข้ากลุ่ม และทักษะการเป็นผู้นำ เป็นต้น

โดยทั่วไปว่านิสิตชั้นปีที่หนึ่ง จะมีการแสดงออกในหลายลักษณะที่แสดงถึงความกังวลใส่ใจเกี่ยวกับความสามารถของตน เช่น การสอบถามว่า “วิชา... (จิตวิทยา)... นี้น่าใหม่ ?” หรือ “จะเป็นอะไรบ้าง ถ้าคะแนนสอบกลางภาคเรียนอยู่ในระดับเกรด C ?” เป็นต้น ซึ่งสมรรถนะหรือความสามารถทางปัญญาทางร่างกาย และทางการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดังกล่าวรวมกันทำให้นิสิตนักศึกษามีความมั่นใจว่าตนเองสามารถเผชิญกับความท้าทายและปัญหาต่าง ๆ ได้

มิติที่สอง : การบริหารอารมณ์ (Managing Emotions) เป็นลักษณะที่นิสิตนักศึกษามีการตระหนักรู้ถึงสภาพทางอารมณ์ของตนเองทั้งความสุข ความวิตกกังวล ความโกรธ ความคับข้องใจ ความตื่นเต้น ความหดหู่ และรับรู้ว่าคุณต้องทำอะไรบ้างจึงทำให้นิสิตนักศึกษาต้องเริ่มใส่ใจพัฒนาการบริหารและควบคุมอารมณ์ของตนในการตัดสินใจและแสดงพฤติกรรมต่างๆ มีการพยายามทดสอบรูปแบบของการแสดงออกทางอารมณ์ในลักษณะใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม และในที่สุดนิสิตนักศึกษาก็จะมีการเรียนรู้ว่า “อารมณ์อะไร แสดงออกได้กับใคร เมื่อไหร่ และภายใต้สถานการณ์อะไร” และพบว่าโดยทั่วไปนิสิตนักศึกษาส่วนมากจะประสบปัญหาเกี่ยวกับการบริหารอารมณ์ หรือการปรับเปลี่ยนความรู้สึกต่าง ๆ ของตน

เช่น การที่นิสิตนักศึกษามีประเด็นโต้แย้งกับเพื่อนร่วมห้องเรียน ซึ่งเป็นลักษณะปัญหาที่อาจสะท้อนให้ทราบถึงการขาดความสามารถในการบริหารจัดการความรู้สึกโกรธ หรือการขาดความสามารถกำกับหรือทักษะในการบริหารความรู้สึกเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของนิสิต เป็นต้น

มิติที่สาม : การพัฒนาความเป็นอิสระไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ (Moving Through Autonomy toward Interdependence) เป็นลักษณะการปฏิบัติตนให้เป็นอิสระจากความรู้สึกที่ว่า “ตนเองต้องการความเห็นชอบจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง” ไปสู่ความรู้สึกมีอิสรภาพจากเงื่อนไขเรื่องผูกมัดต่างๆ ส่งผลให้นิสิตนักศึกษาสามารถจัดการและปฏิบัติตนต่อความท้าทายต่างๆ ได้อย่างเป็นอิสระตามเงื่อนไขของตนเอง ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับลักษณะที่แสดงถึงความเป็นตนเอง (autonomy) และความมีวุฒิภาวะ (maturity) ของนิสิตนักศึกษา

ความเป็นตัวของตัวเอง เป็นลักษณะของการที่บุคคลมีความเป็นอิสระเหมาะสมตามวุฒิภาวะและมีมุมมองว่าตนเองมีวุฒิภาวะที่ “หนักแน่นและมั่นคง” ในพฤติกรรมความร่วมมือกับบุคคลและสังคม ส่วนการบรรลุความมีวุฒิภาวะ เป็นลักษณะที่นิสิตนักศึกษาต้องมีลักษณะพฤติกรรมสำคัญ 2 ประการคือ *ประการที่แรก* ความเป็นอิสระทางอารมณ์และเครื่องผูกมัด (Emotional and instrumental independence) ซึ่งเป็นความรู้สึกมีเสรีภาพจากเกี่ยวข้องและความกดดันต่าง ๆ ทำให้นิสิตนักศึกษาก็จะมีลักษณะพฤติกรรมแยกตนเองจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองไปสู่การพึ่งพิงเพื่อน และมีพัฒนาการที่นำไปสู่ การมีหลักการของตนเองที่จะยอมรับว่าสิ่งที่ตนเองปฏิบัติ นั้น ๆ อาจไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นเสมอไป แต่ตนเองมีความเชื่อและหลักการของตนเองในการที่ยังคงปฏิบัติตนในลักษณะดังกล่าว ส่วนการเป็นอิสระจากเครื่องผูกมัดทำให้มีความสามารถความสามารถใน

การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่องด้วยตนเอง แม้ว่าจะพบกับปัญหาอุปสรรค ซึ่งอาจสังเกตได้จาก ลักษณะพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น การบริหารเวลา การทำรายงานในวิชาเรียน และการบริหารภาระค่าใช้จ่ายของตนเอง เป็นต้น และ**ประการที่สอง** การระลึกถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของความเป็นอิสระต่าง ๆ ของตน (Recognition of interdependencies) เป็นลักษณะที่นิสิตนักศึกษาที่มีความสามารถในการจำได้และรับรู้ได้ และยอมรับในความเป็นอิสระแห่งตนเกี่ยวกับครอบครัว เพื่อน ๆ และสังคม ซึ่งทำให้นิสิตนักศึกษามีลักษณะของ ความเป็นตนเองที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นลักษณะเชิงพัฒนาการที่สำคัญของความเป็นตนเองของนิสิตนักศึกษา

มิติที่สี่ : การสร้างอัตลักษณ์ (Establish Identity) เป็น**ลักษณะกระบวนการที่นิสิตนักศึกษามี** ความคิดและความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองที่ตกผลึกและก่อรูปเกี่ยวกับตนเองอันเนื่องมาจากการได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความสามารถ อารมณ์ และความเป็นตนเอง ซึ่งการประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมทำให้นิสิตนักศึกษามีความมั่นใจ และช่วยในการสร้างกรอบความคิดในการพัฒนาปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพื่อการสร้างสัมพันธภาพ อย่างมีจุดมุ่งหมาย และมีความสอดคล้องชัดเจนต่อตนเอง ซึ่งนิสิตนักศึกษาที่มีการพัฒนาความคิดและความรู้สึกถึงความเป็นตัวตนได้ดีจะมีความเข้มแข็งอดทนต่อการรู้สึกถูกคุกคาม จากความคิดและความเชื่อต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกับความคิดและความเชื่อของตน และลักษณะความซับซ้อนของงานที่ช่วยในการพัฒนาอัตลักษณ์ของนิสิตนักศึกษานั้น **“ควรเป็นงานที่สำคัญและเหมาะสมกับช่วงวัยและสภาพความเป็นนิสิตนักศึกษา”** กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของนิสิตนักศึกษาในเบื้องต้นจะเกี่ยวข้องกับการให้ความสำคัญกับลักษณะรูปร่างหน้าตาและลักษณะเพศของตน ซึ่งโดยทั่วไปลักษณะที่แสดงว่านิสิตนักศึกษากำลังพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ของตน

เช่น การถามว่า “ฉันหนักแน่นมั่นคงหรือไม่?” และ “ฉันเป็นผู้ชายแบบไหน?” หรือ “ฉันเป็นผู้หญิงแบบไหน?” เป็นต้น

การสร้างอัตลักษณ์ เป็นมิติหลักที่สำคัญของ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาการของ “Chickering Model” และอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นรากฐานสำคัญให้กับการพัฒนาตนมิติอื่นต่อไป

มิติที่ห้า : การมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างมีวุฒิภาวะ (Developing Mature Interpersonal Relationships) เป็น**ลักษณะที่นิสิตนักศึกษามีพัฒนาการเกี่ยวกับความอดทนในแตกต่างระหว่างตัวตนปัจจุบันกับอุดมคติ** ซึ่งนิสิตนักศึกษาต้องปฏิบัติตนเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับการตระหนักรู้ถึงความแตกต่างและอดทนได้กับความแตกต่างดังกล่าว และเข้าใจยอมรับกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและที่มีอยู่ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงการมีวุฒิภาวะของการมีสัมพันธภาพอย่างจริงใจ โดยมิติการมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยอิสระนี้จะเกี่ยวกับลักษณะของการมีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลอย่างมีวุฒิภาวะ

มิติที่หก : การพัฒนาจุดมุ่งหมาย (Developing Purpose) เป็น**ลักษณะที่นิสิตนักศึกษามีความสนใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง และมีความมุ่งมั่นต่ออาชีพหรือวิถีชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง** แม้ว่านิสิตนักศึกษานั้นต้องเผชิญกับการต่อต้าน คำวิจารณ์ต่าง ๆ แต่ด้วยพัฒนาการของมิตินี้จึงส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษามีลักษณะของการพัฒนาความคิดเกี่ยวกับตนเองอย่างต่อเนื่องจาก **“ฉันเป็นใคร”** ไปเป็นลักษณะ **“ฉันจะเป็นใคร”** ซึ่งกระบวนการพัฒนาการของมิตินี้ทำให้นิสิตนักศึกษาต้องมีพฤติกรรมการจัดทำแผนพัฒนาดน มีความสามารถในการจัดลำดับความสำคัญในงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตน และมีความสามารถในการบูรณาการความสนใจในอาชีพเข้าสู่รูปแบบการใช้ชีวิตของตนอย่างมีทิศทางและมีความหมาย

มิติที่เจ็ด : การพัฒนาความสอดคล้อง ชี้อตรงต่อตนเอง (Developing Integrity) เป็นลักษณะที่นิสิตนักศึกษามีพัฒนาการด้านความสามารถในการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ส่วนตนกับความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งการที่นิสิตนักศึกษามีพัฒนาการในมิตินี้ได้ดีจะนำไปสู่การพัฒนาคุณค่าในตนเองที่มีความสอดคล้องกันภายในตนเอง และนิสิตนักศึกษาสามารถใช้คุณค่าในตนเองนั้นนำทางและชี้้นำการแสดงพฤติกรรมของตน ซึ่งนิสิตนักศึกษาจะมีกระบวนการภายในเพื่อพัฒนาคุณลักษณะในตนเอง 3 ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกันคือ

1) ขั้นตอนการพัฒนาเกี่ยวกับคุณค่าความเป็นมนุษย์ (The humanizing of values) หมายถึง การที่นิสิตนักศึกษามีลักษณะความสามารถในการเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อภูมิกติกาต่างๆ จากลักษณะการมีมุมมองแบบสองด้าน เช่น ขาวหรือดำ ถูกหรือผิด (a dualistic)

หรือสมบูรณ์แบบ (absolutist) ไปเป็นลักษณะของการมีมุมมองที่เป็นเชิงสัมพัทธ์มากขึ้น (more relativistic position) ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่นิสิตนักศึกษามีความสามารถในการเชื่อมโยงระหว่างภูมิกติกากับเป้าหมายที่กำหนดได้มากขึ้น

2) ขั้นตอนการพัฒนาคุณค่าส่วนตน (The personalizing of values) เป็นกระบวนการที่นิสิตนักศึกษามีการตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องใช้ระบบคุณค่าแห่งตนในการดำเนินการสิ่งต่าง ๆ ได้

3) ขั้นตอนการพัฒนาความสอดคล้องในตน (The development of congruence) เป็นระยะที่นิสิตนักศึกษาคงพบว่าตนเองมีลักษณะของการแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคุณค่าของตนและมีความคงเส้นคงวา และมีลักษณะการใช้ชีวิตที่มีความสอดคล้อง ชี้อตรงระหว่างความเชื่อกับพฤติกรรม

ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาของ Chickering (1969,1993)

รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาในเจ็ดมิตินั้น (ดังแสดงในภาพที่ 1) ผลที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของแต่ละมิติมีผลกระทบต่อเรื่องอย่างสำคัญและส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการทางปัญญา พัฒนาการทางอัตลักษณ์ และพัฒนาการอัตลักษณ์ทางสังคมของนิสิตนักศึกษา ดังจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

การพัฒนาอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ทางสังคมของนิสิตนักศึกษา

การพัฒนาอัตลักษณ์ของนิสิตนักศึกษาเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับความสามารถในการจัดระบบของความต้องการ ความสามารถ ความเชื่อ การเลือกและตัดสินใจ ความสนใจในอาชีพ บทบาททางเพศ และปรัชญาการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้นิสิตนักศึกษามีความเข้มแข็งในตนเองและแสดงถึงภาพลักษณ์ของตนเอง ดังนั้นมหาวิทยาลัยและผู้เกี่ยวข้องจึงต้องมุ่งส่งเสริมการบริหารจัดการต่างๆ ทั้งกระบวนการเรียนการสอนและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามเอกลักษณ์ของแต่ละมหาวิทยาลัยเพื่อให้นิสิตเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมและเอื้อต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ให้มีความสอดคล้องตามปรัชญา วัฒนธรรมหรือวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย

ทฤษฎีพัฒนาการของ Chickering (1969; 1993) พบว่ามิติหรือเส้นทางการพัฒนาในสามลำดับแรกจะเป็นสาระจำเป็นต่อการมีอัตลักษณ์ของนิสิตนักศึกษา และมิติหรือเส้นทางการพัฒนาในสี่ลำดับต่อมาจะช่วยในการพัฒนา ส่งเสริมอัตลักษณ์ของนิสิตนักศึกษาให้มีความชัดเจนขึ้น ดังนั้นในลำดับเบื้องต้นนิสิตนักศึกษาควรได้รับการปรึกษาเกี่ยวกับการรู้จักเกี่ยวกับตนเอง และการพัฒนาความสามารถในการกำกับควบคุมตนเอง และมีความเข้าใจถึงจุดยืนของตน เพื่อเป็นพื้นฐานในการรู้จักตนเอง ลำดับต่อมาจึงเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของนิสิตนักศึกษาตามบริบทและสภาพการณ์ของสภาพแวดล้อมเฉพาะในมหาวิทยาลัยของแต่ละแห่ง โดยกระบวนการของปัจจัยต่าง ๆ ของ “ความเป็นมหาวิทยาลัย” จะช่วยในการพัฒนาคุณลักษณะและความรับผิดชอบทางสังคมให้เกิดขึ้นในตัวของนิสิตนักศึกษา (Chickering 2010) การพัฒนาอัตลักษณ์นี้ เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้

และสภาพแวดล้อมเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาเกิดอัตลักษณ์แห่งตนที่พึงประสงค์ มองเห็นภาพลักษณ์ของตนเองตามความเป็นจริงเพื่อสร้างความเข้มแข็งแห่งตนให้เกิดขึ้น

การศึกษาที่ผ่านมา เช่น Hardy and other (2013) ได้ศึกษาบทบาทของอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ทางจริยธรรมกับภาวะสุขภาพของนิสิตนักศึกษาใน 3 กลุ่ม 6 ลักษณะคือ พฤติกรรมทางสุขภาพซึ่งเกี่ยวกับความรู้สึกรวดกักงวลและความเก็บกด พฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพซึ่งเกี่ยวกับการใช้สารแอลกอฮอล์และพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ และความผาสุกทางจิตใจที่เกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเองและการเข้าใจความหมายชีวิต โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตนักศึกษาที่มีอายุอยู่ระหว่าง 18-25 ปี ทั้งเพศชายและเพศหญิง จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ 31 แห่งในสหรัฐอเมริกา จำนวน 9,500 คน พบว่าการใส่ใจผูกพันทางอัตลักษณ์ (commitment making) และ การสังเคราะห์อัตลักษณ์ของตน (identity synthesis) สามารถใช้ในการพยากรณ์ภาวะสุขภาพของนิสิตนักศึกษาได้ 5 ลักษณะ ยกเว้น พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ และพบว่าอัตลักษณ์ทางจริยธรรม (moral identity) สามารถใช้ในการพยากรณ์ภาวะสุขภาพของนิสิตได้ทั้งหมด และรวมทั้งพบว่าวุฒิภาวะทางอัตลักษณ์มีบทบาทอย่างสำคัญต่อการแสดงออกถึงการดูแลภาวะสุขภาพของนิสิตนักศึกษา และเสนอแนะให้มหาวิทยาลัยแสวงหาวิธีดำเนินการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมมีอัตลักษณ์ที่เหมาะสมโดยสนับสนุนกระบวนการเรียนการสอนที่มีนิสิตนักศึกษาเป็นศูนย์กลาง และอาจารย์ผู้สอนต้องคำนึงถึงความท้าทายอันซับซ้อนทางสังคม ทางอารมณ์ และทางปัญญาของนิสิตนักศึกษาเพื่อช่วยให้คณาจารย์สามารถสร้างสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ได้เหมาะสมขึ้น

ภาพที่ 2 การสร้างอัตลักษณ์ของนิสิตนักศึกษา

สำหรับกระบวนการของปัจจัยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของ “ความเป็นมหาวิทยาลัย” ที่มีผลต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ คุณลักษณะและความรับผิดชอบทางสังคมให้เกิดขึ้นในตัวของนิสิตนักศึกษานั้น Hardiman and Jackson (1997 cited in Adams and Bell, 1997) ได้เสนอทฤษฎีพัฒนาการอัตลักษณ์ทางสังคม (Model of Social Identity Development) ที่แสดงกระบวนการขั้นตอนการพัฒนาอัตลักษณ์และต่อเนื่องนำไปสู่อัตลักษณ์ทางสังคมไว้ 5 ระยะ ดังภาพที่ 2 และรายละเอียดต่อไปนี้

1. ระยะเวลาไร้เดียงสา (Naïve/No Social Consciousness) เป็นช่วงวัยที่บุคคลปราศจากแนวคิดล่วงหน้าหรืออคติใด ๆ เช่น เด็กสังเกตเห็นความแตกต่างของบุคคลด้านเชื้อชาติหรือผิวสี แต่ไม่ได้นำสิ่งที่สังเกตเห็นไปผูกโยงกับคุณค่าใด ๆ เป็นต้น ซึ่งโดยทั่วไปเป็นลักษณะของบุคคลที่มีช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 4 ปี และบุคคลมีการเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างตนเองกับบุคคลอื่นจากกระบวนการทางสังคมของพ่อแม่ ผู้ปกครองที่เป็นตัวแบบทั้งเรื่องเจตคติและพฤติกรรม

และการอบรมสั่งสอนทั้งทางวาจาและพฤติกรรม และเรียนรู้จากระบบการศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับครูอาจารย์ หลักสูตร และมาตรฐานการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ทั้งที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม และเรียนรู้จากสภาพการณ์เกี่ยวกับมาตรฐาน กฎเกณฑ์ และวัฒนธรรมทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งทำให้บุคคลมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๒ ประการที่แสดงว่าบุคคลกำลังเตรียมก้าวสู่พัฒนาการในขั้นต่อไปคือ

1) บุคคลเริ่มเรียนรู้และยอมรับระบบความเชื่อเกี่ยวกับตนเองและระบบความเชื่อเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มสังคมอื่น ๆ

2) บุคคลเริ่มมีการเรียนรู้ความเป็นไปของโลกสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับระเบียบ กฎเกณฑ์ สภาพความเป็นสถาบัน และรูปแบบของการใช้อำนาจที่ยอมให้กระทำพฤติกรรมบางอย่างและห้ามการกระทำพฤติกรรมบางอย่างแม้ว่ากฎเกณฑ์หรือระเบียบนั้น ๆ จะไม่มีความสมเหตุสมผล ขัดแย้งกับหลักการความมีเสรีภาพ ความเท่าเทียม เป็นต้น

2. ระยะเวลาปรับ (Acceptance) เป็นช่วงวัยที่บุคคลได้รับเนื้อหาสาระบางอย่างที่กลุ่มสังคมต่าง ๆ สร้างขึ้น เช่น ความสวยงาม เกียรติยศ ความสำเร็จ เป็นต้น และรวมทั้งการได้รับแรงเสริมอย่างเป็นระบบและตอกย้ำบ่อยครั้ง จากระบบวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ทำให้บุคคลเริ่มมีระดับของการรับอัตลักษณ์ทางสังคมนั้นเข้าไปในตนเอง ซึ่งอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้ และการ “ยอมรับอัตลักษณ์” ดังกล่าว อาจมีลักษณะทั้ง “การเต็มใจแสดงตนเข้าร่วมหรือการยอมรับแบบนิ่งเงียบ” แต่ก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และความมีเจตนาตั้งใจในระบบความเชื่อของบุคคลนั้น โดยลักษณะการยอมรับแบบนิ่งเงียบนั้น บุคคลจะเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสมไว้ภายในตนเป็นความเชื่อและพฤติกรรมที่เด่นชัด ซึ่งทำให้บุคคลจะได้ไม่ต้องใช้ความพยายามในการคิดเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ ในชีวิตประจำวัน ดังเช่น การที่คนผิวขาวที่เป็นพนักงานขายสินค้าเพิ่มการสังเกตใส่ใจเป็นพิเศษกับลูกค้าที่เป็นคนผิวดำที่กำลังเลือกซื้อสินค้า เป็นต้น ส่วนลักษณะการยอมรับแบบเต็มใจแสดงตนเข้าร่วมจะเกี่ยวกับการยอมรับการอบรมสั่งสอนในเรื่องต่าง ๆ เช่น การได้รับการสอนว่า “คน.....เป็นคนขี้เกียจ เพศ(หญิง)เป็นเพศที่อ่อนแอ คนพิการเป็นคนน่าสงสาร เป็นต้น

3. ระยะเวลาขัดขืน (Resistance) เป็นช่วงวัยที่บุคคลได้ข้อมูลเพิ่มมากขึ้นและเริ่มคิดถึงแนวความคิดเดิมของตน และรับรู้ถึงความไม่ยุติธรรมต่าง ๆ จึงทำให้บุคคลเกิดความตระหนักถึงลัทธิความเชื่อที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและโลกจึงเกิดความสับสนและรู้สึกผิด และเริ่มมองโลกในมุมมองใหม่ เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับความแตกต่างและเริ่มใส่ใจตรวจสอบบทบาทของตนเอง เช่น สิทธิพิเศษของคนบางกลุ่มที่เหนือกว่าคนอื่น เป็นต้น ซึ่งการต่อต้านในขั้นตอนนี้ทำให้บุคคลเริ่มมีการใช้ปัจจัยทางสังคมต่าง ๆ มาปรับอัตลักษณ์ทางสังคมของตน ซึ่งเกิดความเข้าใจที่มีต่ออัตลักษณ์ใหม่ของตนไม่รู้สึกรู้ผิดและมีความรับผิดชอบ

เพิ่มมากขึ้น มีการเจรจาต่อรองความขัดแย้งระหว่างค่านิยมส่วนตนกับพฤติกรรมที่เหมาะสมของสังคม และมีการพัฒนาไปสู่การมีอัตลักษณ์ทางสังคมใหม่ ซึ่งการพัฒนาการตระหนักรู้ถึงอัตลักษณ์ทางสังคมใหม่ดังกล่าวอาจมีลักษณะทางบวกหรือทางลบก็ได้

4. ระยะเวลานิยามใหม่ (Redefinitions) เป็นช่วงระยะที่บุคคลมีการนิยามความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองใหม่ที่เป็นอิสระไม่ยึดติดระบบเดิม ซึ่งเป็นระยะของการสร้างสรรค์อัตลักษณ์ทางสังคมของบุคคล โดยบุคคลจะให้ความสำคัญกับบุคคลและปัญหาต่าง ๆ มีความรู้สึกภาคภูมิใจในกลุ่มและคุณค่าแห่งตน ซึ่งการสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในตนและกลุ่มของตนช่วยให้บุคคลเกิดความพร้อมในการกระทำต่าง ๆ อย่างมีคุณค่าในลักษณะเป็นอัตโนมัติในชีวิตประจำวันและในขั้นตอนระยะนี้ บุคคลจะมีความใส่ใจในการอธิบายตนเองที่เกี่ยวกับจุดแข็งและจุดอ่อนของสังคมนั้นอย่างมีความเป็นอิสระและใส่ใจในการติดต่อกับสมาชิกในกลุ่มทางสังคมของตนที่มีความรู้สึกในทำนองเดียวกัน มีการสร้างกลุ่มอ้างอิงใหม่

5. ระยะเวลาปรับเอามาเป็นเจตคติของตน (Internalization) เป็นระยะขั้นตอนที่บุคคลมีการบูรณาการอัตลักษณ์ที่พัฒนาขึ้นจากระยะขั้นตอนการนิยามใหม่ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และมีกระบวนการทบทวนอัตลักษณ์ของตนเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ท้าทายมุมมองและแนวคิดเดิม ซึ่งการปรับเอามาเป็นเจตคติของตน จะช่วยให้บุคคลเกิดการตระหนักรู้ถึงประสบการณ์ในอดีตและระมัดระวังใส่ใจเกี่ยวกับการสร้างความเท่าเทียมกันในอนาคตมากขึ้น มีความพยายามในการประยุกต์ใช้และบูรณาการอัตลักษณ์ทางสังคมใหม่ในมุมมองภาพรวม และการปรับเอามาเป็นเจตคติของตนจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมบุคคลโดยธรรมชาติ ที่ทำให้บุคคลมีการกระทำโดยไม่ต้องรู้ตัว ไม่ต้องมีการควบคุมพิเศษไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดกำกับ และพฤติกรรมเกิด

ขึ้นโดยอัตโนมัติเกิดการพัฒนารู้สึกตัวและภาคภูมิใจในรูปแบบใหม่ เกิดการเรียนรู้ และค้นพบคุณค่าในตนเองและมีโน้มน้าแห่งตนในมุมใหม่

กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ทางสังคมของนิสิตนักศึกษานั้นพบว่าในระยะแรกที่เข้าสู่กระบวนการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยนั้น นิสิตนักศึกษาต้องมีการปรับตัวในเครือข่ายทางสังคมใหม่ ต้องร่วมเรียนและร่วมหอพัก และบางครั้งต้องร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตนเองไม่คุ้นเคย แต่ก็ได้รับการชี้แนะ ช่วยเหลือ กำกับดูแลให้ปฏิบัติตนในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่บางครั้งก็ไม่ได้เห็นด้วยเสมอไป ต้องเข้าใจกิจกรรมซุ่มเซียร์ กิจกรรมรับน้องนี้ต้องพยายามเข้าใจความคิดและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ทำทนายคำนิยมและสมมุติฐานที่ตนมีอยู่ ซึ่ง Sugimura, Kazumi and Shimizu, Kazumi. (2011). ได้ศึกษาการพัฒนาอัตลักษณ์เพื่อการเรียนรู้ทางวิชาการในมหาวิทยาลัยของนิสิตนักศึกษาชั้นปีที่ 1 จำนวน 179 คนที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่น โดยใช้กระบวนการเรียนร่วม (cooperative learning) เพื่อพัฒนาความตระหนักรู้ตนเองในการเรียนในมหาวิทยาลัยในลักษณะที่กระตือรือร้นและมีแรงจูงใจภายในในการเรียนรู้ และเพื่อพัฒนาทักษะความสามารถพื้นฐานทางวิชาการในการเรียนระดับมหาวิทยาลัย เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การใช้เหตุผลเป็นต้น โดยกระบวนการศึกษาดำเนินการแบ่งกลุ่มนิสิตนักศึกษาเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ 6-7 คน และมีอาจารย์ทางจิตวิทยาเป็นผู้สนับสนุนเพื่อระดมความคิดกลุ่มในประเด็น “การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยควรมีลักษณะอย่างไร” โดยในช่วงแรกมุ่งใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนาทักษะทางความคิดของนิสิตนักศึกษาเกี่ยวกับการเรียนในระดับมหาวิทยาลัย และยกระดับสู่การพัฒนาอัตลักษณ์โดยนำกระบวนการเรียนรู้กลุ่มเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ใน 5 ระยะ คือ การให้นิสิตนักศึกษาร่วมอภิปรายเกี่ยวกับความขัดแย้งในการเรียนและเหตุผลที่นำมาซึ่งความขัดแย้ง การอภิปรายเกี่ยวกับทักษะ

ที่จำเป็นในการเรียนในระดับมหาวิทยาลัย การมอบหมายให้นิสิตนักศึกษาแต่ละคนนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งและทักษะการเรียนในมหาวิทยาลัยต่อกลุ่มและอภิปรายร่วมกัน และขั้นตอนสุดท้ายให้ในกลุ่มสรุปการอภิปรายในการนำความคิดไปปฏิบัติและตอบประเด็นเรียนรู้ที่ได้จากในกลุ่ม พบว่าผลลัพธ์ของกระบวนการดังกล่าว ทำให้นิสิตนักศึกษามีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการพัฒนาอัตลักษณ์ ใน 5 วิธีการ คือ (1) ร่วมรับรู้ปัญหา (sharing problems) ซึ่งช่วยให้นิสิตนักศึกษามีการตระหนักรู้และรับรู้ความรูสึกกังวลร่วมกัน (2) การค้นพบประเด็นสำคัญ (finding a key phase) ซึ่งนิสิตนักศึกษามีการตระหนักรู้ถึงประเด็นสำคัญที่แสดงออกในการเรียนรู้ในระดับมหาวิทยาลัย (3) การใช้เป็นตัวแบบ (admiring a model) เรียนรู้ความคิดและลีลาการเรียนของเพื่อพัฒนาการที่ดี (4) การเปลี่ยนมุมมองต่อปัญหาในทางบวก (Embracing a positive view) ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนระดับมหาวิทยาลัย และ (5) การสร้างมุมมองที่ใหม่ (accepting new ideas) ในสาระและประเด็นการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัย

ทั้งนี้ในตอนสุดท้าย ผู้เขียนจะได้นำเสนอหัวข้อเกี่ยวกับ ความสำคัญของสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัย และการจัดสภาพแวดล้อมความเป็นมหาวิทยาลัยที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนานิสิตนักศึกษา ต่อไป

สภาพแวดล้อม“ความเป็นมหาวิทยาลัย”ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนานิสิตนักศึกษา

สภาพแวดล้อมและสภาวะการณ์ต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยมีลักษณะเป็น “ระบบนิเวศ (ecology system)” โดย “ระบบนิเวศของความเป็นมหาวิทยาลัย” ซึ่งประกอบด้วย ความมีชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย ผู้บริหารมหาวิทยาลัยทุกระดับ คณาจารย์ สิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกในการเรียนและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ สภาพแวดล้อมของหอพัก และการบริการสุขอนามัยต่าง ๆ สภาพการณ์ของห้องเรียนในแต่ละรายวิชาที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับนิสิตนักศึกษาซึ่งแต่ละส่วนจะมีผลกระทบซึ่งกันและกันทั้งการบริหารห้องเรียน ลักษณะของห้องเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน กระบวนการสอนและการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษา และการมีส่วนร่วมในการประเมินการสอน เป็นต้น ซึ่ง Bronfenbrenner (2005) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศของมนุษย์ (Human Ecology Model) โดยมีความคิดว่าบุคคลและสิ่งแวดล้อมมีลักษณะพัฒนาการควบคู่กันและมีลักษณะพัฒนาเปลี่ยนแปลงตนจากลักษณะเบื้องต้นไปสู่ความซับซ้อนภายในแต่ละบริบทสิ่งแวดล้อม และนิสิตนักศึกษาจะมีพัฒนาการด้านคุณลักษณะ ความรู้ และพฤติกรรมที่ซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นตามประสบการณ์

Chickering (1969) พบว่าปัจจัยสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัย 6 ประการที่เป็นแหล่งเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาของนิสิตนักศึกษา คือ

1. ความชัดเจนและความคงเส้นคงวา มุ่งมั่นของจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย (Clarity and consistency of the college's objectives) ซึ่งการที่มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งมีการกำหนดเอกลักษณ์ที่สะท้อนถึงจุดเด่นและจุดเน้น ของตนเองอย่างได้ชัดเจน และเอกลักษณ์นั้นมีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของมหาวิทยาลัย มีข้อมูลสนับสนุนเชิงประจักษ์ จะทำให้มหาวิทยาลัยนั้น ๆ สามารถกำหนดทิศทางและวัตถุประสงค์ในการพัฒนามหาวิทยาลัยได้ชัดเจน มีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จที่สอดคล้องกับการมุ่งพัฒนาจุดเด่นหรือความเชี่ยวชาญได้อย่างเหมาะสม สามารถดำเนินการวางแผน กลยุทธ์การปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่คณาจารย์ บุคลากร และนิสิตนักศึกษาเข้าใจรับรู้และมองเห็นภาพในอนาคตร่วมกัน ซึ่งจะเอื้อต่อความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมกระบวนการเรียน

การสอน การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนานิสิตนักศึกษาตามโครงการต่าง ๆ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะของนิสิตนักศึกษาตามอัตลักษณ์ที่กำหนดไว้ในปรัชญา ปณิธานหรือวิสัยทัศน์ พันธกิจและวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย

2. ขนาดของมหาวิทยาลัย (Size of the institution) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ 2 มิติ คือ (1) มิติทางกายภาพหรือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) และ (2) มิติสภาพแวดล้อมทางจิตวิทยา (psychological environment) ดังนั้นมหาวิทยาลัยต้องมีความสามารถในการสื่อสารถึงเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อการรับรู้ที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ใส่ใจปฏิบัติการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับมหาวิทยาลัย เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ ความคิด ความรู้สึก และการกระทำของคณาจารย์ บุคลากร และนิสิตนักศึกษา และให้ความสำคัญกับบทบาทพฤติกรรมและความคิดของบุคคลต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อมหาวิทยาลัย ซึ่งจะช่วยในการดำเนินการเพื่อกำหนดทิศทางการส่งเสริมพัฒนานิสิตนักศึกษาได้ดีขึ้น

3. หลักสูตร (Curriculum) กระบวนการเรียนการสอน (teaching) และการประเมินผล (evaluation) รูปแบบของหลักสูตรจะเป็นกรอบหลักในการกำหนดกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่ผลการเรียนรู้ตามที่หลักสูตรกำหนด ดังนั้นการเลือกใช้และนำหลักการกรอบหลักสูตรใดๆ ในการจัดการศึกษามหาวิทยาลัย จึงควรมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับเป้าประสงค์และจุดมุ่งหมายที่มุ่งต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนในระหว่างกระบวนการเรียนรู้ และรวมทั้งการเข้าสู่บริบททางวิชาชีพในอนาคตซึ่งจะช่วยให้ นิสิตนักศึกษามีความเข้าใจบริบททางวิชาชีพและหลักการจรรยาบรรณที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง Donnison and Marshman (2013) พบว่ากระบวนการเรียนการสอนในปัจจุบันที่มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม

กระบวนการเรียนรู้ ความรู้สึก ความสามารถ และแรงจูงใจทั้งในการเรียนรู้วิชาการและกระบวนการทางสังคมของนิสิตนักศึกษา

4. หอพัก (Residence halls) การจัดการบริการหอพักในมหาวิทยาลัยเป็นปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาคุณลักษณะของนิสิตนักศึกษาได้อย่างมีนัยสำคัญเพราะนิสิตนักศึกษาสามารถใช้ทรัพยากรทางการศึกษาต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด ห้องทดลองและระบบสารสนเทศต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อการเรียนรู้ได้สะดวกมากยิ่งขึ้น มีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการต่าง ๆ ได้หลากหลายขึ้น และรวมทั้งมีโอกาสนในการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกับบุคคลซึ่งมีภูมิหลัง วัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายซึ่งช่วยในการปรับมุมมองชีวิตและกระบวนการใช้ชีวิตที่สอดคล้องความเป็นจริงในสังคม

5. คณะวิชาและการบริหารงาน (Faculty and administration) ลักษณะและทิศทางการบริหารงานของผู้บริหารทุกระดับตั้งแต่ระดับมหาวิทยาลัย คณะวิชา และหลักสูตรมีผลกระทบต่อพฤติกรรม ความคิดและความรู้สึกของนิสิตนักศึกษา คณาจารย์ และบุคลากรเพราะนโยบายต่าง ๆ ทั้งด้านกระบวนการบริหารภายใน ด้านการเงิน และด้านบุคลากรการเรียนรู้และนวัตกรรม ต้องสามารถสร้างความร่วมมือ สร้างแรงบันดาลใจของการร่วมกัน มีการสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ เพื่อการมีมาตรฐานด้านคุณภาพบัณฑิต มีมาตรฐานด้านธรรมาภิบาลของการบริหาร และมาตรฐานด้านการสร้างและพัฒนาสังคมฐานความรู้ ซึ่งลักษณะการดำเนินนโยบายมีผลกระทบต่อพฤติกรรม ความคิด และความรู้สึกของคณาจารย์ บุคลากรและนิสิตนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ

6. วัฒนธรรมของนิสิตนักศึกษา (Student culture) เนื่องจากนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยมีความหลากหลายและมีพื้นภูมิหลังที่ต่างต่างกัน ดังนั้นการที่นิสิตนักศึกษามาร่วมเรียนในมหาวิทยาลัยจึงเกิดสภาพการณ์ที่แต่ละคนนำวัฒนธรรม รูปแบบวิถี

การใช้ชีวิตต่าง ๆ ทั้งที่มาจากต่างพื้นที่และที่มาจากต่างประเทศมาแลกเปลี่ยนในกระบวนการเรียนรู้ การทำงานกัน และการอยู่ร่วมกัน ซึ่งวิธีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ดังกล่าวอาจมีลักษณะของการดำเนินการโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว แต่ก็ยังมีผลต่อ ความเข้าใจและความรู้สึกของนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นสาระสำคัญของความเป็นอิสระและการเชื่อมโยงวัฒนธรรมของโลกให้มาอยู่ร่วมกันภายในมหาวิทยาลัยจึงมีผลต่อการเรียนรู้และการพัฒนาซึ่งกันและกัน

ทั้งนี้โดยบทบาทของปัจจัยองค์ประกอบทั้ง 6 ประการ มีผลต่อมิติหรือเส้นทางของการพัฒนานิสิตนักศึกษาในแต่ละมิติแตกต่างกัน โดย Chickering and McCormick (1973) ได้ศึกษาพัฒนาการทางบุคลิกภาพกับประสบการณ์ในมหาวิทยาลัยของนิสิตนักศึกษา จำนวน 1,500 คน ที่เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย 12 แห่ง และทำการศึกษาพัฒนาการทางบุคลิกภาพของนิสิตนักศึกษาชั้นปีที่ 1 และ 2 พบว่าแม้ว่านิสิตนักศึกษาจะมีการเรียนวิชาเอกและมหาวิทยาลัยแตกต่างกัน แต่ก็พบว่ามึลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางบุคลิกภาพไปในทิศทางคล้ายกันโดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาชั้นปีที่ 1 จะมีการเปลี่ยนแปลงทางบุคลิกภาพที่แสดงความเป็นตัวของตนเอง มีความตระหนักรู้ มีสุนทรีย์ มีความอดทนมากขึ้น และมีมุมมองเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาที่เป็นอิสระมากขึ้น และมีความนิยมวัตถุลดลงแต่ก็พบว่าเมื่อศึกษาจำแนกกลุ่มตามลักษณะของมหาวิทยาลัยพบว่านิสิตนักศึกษาในแต่ละมหาวิทยาลัยจะมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างตามบริบทของแต่ละมหาวิทยาลัยเนื่องจากการมีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมของ “ความเป็นชุมชนมหาวิทยาลัย” แต่ละแห่งที่เกี่ยวกับบรรยากาศของความไว้วางใจ คุณลักษณะส่วนตัวของนิสิตนักศึกษาและโอกาสในการมีส่วนร่วมกิจกรรมตามบทบาทของแต่ละคน และระดับของสัมพันธภาพระหว่างนิสิตนักศึกษากับคณาจารย์ คณะและมหาวิทยาลัย และ Dowd Pak

และ Bensimon (2013) ได้ศึกษา บทบาทของมหาวิทยาลัยในการส่งเสริม นิสิต โดยกระบวนการสัมภาษณ์เพื่อศึกษาชีวิตประจำวันของนิสิตนักศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการเรียนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรแผนการเรียน นโยบาย และประสบการณ์ชีวิตของนิสิตนักศึกษาแต่ละคน พบว่าแนวโน้มในการดำเนินการจัดการศึกษาควรมีการสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินการของหลักสูตรต่าง ๆ และการใช้บทบาทของมหาวิทยาลัยในการกำกับบริหารโอกาสที่ส่งเสริมสนับสนุนเพื่อ “ปิดช่องว่าง” ที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อสร้างความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย และเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาเกิดประสบการณ์ทางบวกกับบุคลากรต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยซึ่งจะส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษามีพัฒนาการเกี่ยวกับการรับรู้ความสามารถ การกำกับควบคุมตนเอง การเห็นคุณค่าในตน และมีเป้าหมายการมุ่งใจในการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้ นิสิตนักศึกษามีพัฒนาการเคลื่อนตัวจากความรู้สึกไม่มั่นคงไปเป็นส่วนหนึ่งของสภาพการณ์ใช้ชีวิตในบริบทของความเป็นมหาวิทยาลัยและเกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ ความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ การพัฒนาความรู้และทักษะ การปฏิบัติทางวิชาชีพของนิสิตนักศึกษา และพบว่า กระบวนการต่าง ๆ ดังกล่าวควรเริ่มตั้งภาคเรียนแรก หรือปีการศึกษาที่หนึ่ง

บทสรุป

บทบาทของมหาวิทยาลัยในการพัฒนานิสิต นักศึกษาควรมุ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) การพัฒนานิสิตนักศึกษาให้รู้ เข้าใจ ความสามารถทางปัญญาของตน ภูมิใจในวัฒนธรรม ที่มีคุณค่า ขณะเดียวกันก็รู้เท่าทันในท่วงทีของกระแส การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลก (globalization) 2) การพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีจิตลักษณะมุ่งที่จะ ช่วยสร้างสรรค์ตน ให้เป็นผู้รู้จักอัตลักษณ์แห่งตน (self-identity) รู้ว่าตนเป็นใคร มีชีวิตเพื่อสิ่งใด จะมี ส่วนช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมได้อย่างไร เป็นผู้ที่สามารถ รักษาสมดุลของโลกธรรมชาติและโลกแห่งข่าวสาร ข้อมูลได้ดี มีทักษะวิธีปฏิบัติต่อโลกที่เหมาะสม และ 3) การพัฒนานิสิตนักศึกษาให้รู้จักคิด (learn how to think) วิเคราะห์ สังเคราะห์ได้ และทำเป็น รู้จักวิธีการเรียนรู้ (learn how to learn) และรู้จักเรียนรู้เพื่อ ช่วยสร้างสรรค์ระบบขององค์การสังคมที่เหมาะสม และ เปี่ยมด้วยศักยภาพต่อการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ โดยมหาวิทยาลัยควรปรับเปลี่ยนกระบวนการ บทบาท เป้าหมายและวิธีการในการส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษา ได้ค้นพบอัตลักษณ์แห่งตนเพื่อรับรู้จุดเข้มแข็งแห่งตน และ ใช้ประโยชน์ของความเข้มแข็งพัฒนาคุณลักษณะ ที่มีความรับผิดชอบ เห็นคุณค่าในตนเองและสามารถ บริหารตนเองได้

เอกสารอ้างอิง

- เบลล์, เจมส์ และแบรนดี้, รอน.(บรรณาธิการ). (2554). *ทักษะแห่งอนาคตใหม่: การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21*. (วรวจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอชิป จิตตฤกษ์, แปล) กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส์.
- แอมโบรส, ซูซาน เอ. และคณะ (2556). *การเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21 : 7 หลักการสร้าง นักเรียนรู้แห่งอนาคตใหม่*. (วันวิสาข์ เคน, แปล) กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส์.
- Bronfenbrenner (2005). The human ecology framework. In *The ecology of college readiness*. ASHE Higher Education Report. John Wiley and Son. In.c.
- Chickering, A. W. (1969). *Education and Identity*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Chickering, A. W. (2010). *Our Purposes: Personal Reflections on Character Development and Social Responsibility in Higher Education*. Liberal Education. Goddard College.
- Chickering, A. W. and Reisser, Linda (1993). *Education and Identity*. 2nd San Francisco: Jossey-Bass.
- Chickering, A. W. and McCormick, John. (1973). *Personality Development and The College Experience*. Research in Higher Education. Vol.1
- Donnison, Sharn and Marshman, Magaret. (2013). Professional identity formation: Curriculum considerations for inducting undergraduate students into discursive communities. *International Journal of Pedagogies and Learning*. Volume 8, Issue 2 August.
- Dowd, Alicia C.; Pak, Jenny H.; and Bensimon, Estela Mara. (2013). *The Role of Institutional Agents in Promoting Transfer Access*. Education Policy Archives. Vol. 15 No. 21.
- Garfield, Nancy J and David, Laurence B. (1986). Arthur Chickering: Bridging Theory and Practice in Student Development. *Journal of Counseling and Development*. April Vol. 64.
- Hardiman ,R and Jackson, B.W. (1997). Conceptual foundations for social justice courses, in M. Adams, L.A. Bell, P. Griffin (Eds.), *Teaching for diversity and social justice: A sourcebook*, New York: Routledge; pp. 23-29.
- Hardy, Sam A., Francis, Stephen W., Zamboanga, Byron L., Yeong Kim, Su., Anderson, Spencer G and Forthun, Larry F. (2013). *The Roles of Identity Formation and Moral Identity in College Student Mental Health, Health-risk Behaviors, and Psychological Well-Being*. Journal of Clinical Psychology. Vol. 69(4), 364-382.
- Sugimura, Kazumi and Shimizu, Kazumi. (2011). *Identity Development in the Learning Sphere Among Japanese First-Year University Students*. Child Youth Care Forum. 40:25-41.
- Traher, Sheila. (2013). *Changing landscapes, shifting identities in higher education: narratives of academics in the UK*. Research in Education Summer No.86 ; Graduates School of Education, University of Bristol.